

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS
TÉZISEI

BITÁNÉ BIRÓ BOGLÁRKA

Kaposvári Egyetem
Gazdaságtudományi Kar

2014

KAPOSVÁRI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
Pénzügy és Számvitel Tanszék

Doktori Iskola vezetője:

Prof. Dr. KERÉKES SÁNDOR DSc, az MTA doktora, egyetemi tanár

Témavezető:

Prof. Dr. VARGA GYULA DSc, az MTA doktora, professor emeritus

A NEMZETI FEJLESZTÉSI TERVEK HATÁSA A
MUNKAERŐKÍNÁLATRA A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓBAN

Készítette:

BITÁNÉ BIRÓ BOGLÁRKA

KAPOSVÁR

2014

Tartalomjegyzék

1. A kutatás előzményei, célkitűzései.....	4
2. Anyag és módszer.....	7
3. Eredmények.....	8
4. Következtetések, javaslatok.....	23
5. Új kutatási eredmények.....	25
6. Irodalomjegyzék.....	27
7. Az értekezés témaköréből írt tudományos publikációk.....	29

1. A kutatás előzményei, célkitűzései

Napjaink foglalkoztatási helyzete, akár nemzetközi, uniós vagy hazai viszonylatban vizsgáljuk, állandó megoldandó problémaként van jelen. A dolgozatomban elkezdett kutatómunka múltbéli adatok feldolgozásán alapul, melyek a jövőbeli változási igényekhez való igazodást hivatottak feltárni. Konkrétabban megfogalmazva azt próbáltam feltárni, hogy az a csatlakozás utáni néhány évben, az uniós foglalkoztatási elvárásoknak hazai viszonylatban mennyire sikerült megfelelni. Ha azt vesszük alapul, hogy az unió 2020-as foglalkoztatási stratégiájának legfőbb számszerűsített célja az, hogy a munkaképes lakosság (20-64 éves) 75 százalékának legyen munkahelye, ezzel szemben jelenleg is 23 millió munkanélküli van, akkor érthetővé válik, a múltbéli adatok, alapos elemzésének szükségszerűsége. *(Európai Bizottság, 2014)*

Magyarország munkaerő-piaci viszonyai, ha a jelenlegi (2014-es) statisztikákból indulunk ki, akkor az általam vizsgált időszakhoz képest valamelyest rendeződni látszanak. Itt konkrétan hivatkozom a KSH 2014-es jelentésére, mely szerint a foglalkoztatottság, országos viszonylatban kimozdult az 50 százalék közvetlen közeléből és úgy tűnik növekedési pályára állt, azonban ez még meg sem közelíti az uniós célkitűzéseket. *(KSH, 2014)*

A kutatásaim fókuszában álló Dél-dunántúli régió munkavállalói aktivitása is a legalacsonyabbak közé tartozik (55, 3 százalék), tehát az unió 75 százalékos aktivitási rátájától igen távol áll. Erről a régióról, már a vizsgálataim megkezdése előtt, laikusként is el tudtam mondani, hogy problémákkal sújtott terület, amelyek úgy gazdaságilag, mint társadalmilag komolyan éreztették hatásaikat. Számomra azonban minden probléma közül a hétköznapi viszonylatban is ismert, magas munkanélküliség volt a legszembetűnőbb, ezért választottam a munkaerőt és annak kínálati oldali helyzetét kutatásaim

bázisául. Ugyanakkor az is érdekelt, hogy a hazánk uniós csatlakozásával megnyíló uniós pénzforrások mennyiben befolyásolják a foglalkoztathatóságot (és ezen keresztül idővel a foglalkoztatás színvonalát), valamint, hogy a régió különböző területi egységein (megye, kistérség, település) számszerűsíthető munkanélküliség mennyire jelenik meg azok támogatásvonzó képességében.

Tudományos felelőtlenség lenne azt kijelenteni, hogy ezt a témakört minden oldalról és minden szempont figyelembevételével tudtam megvizsgálni, mert egyrészt nem vagyok minden idevágó szakterületnek értője, másrészt lehetetlen vállalkozás lenne, egy dolgozatban ezt szintetizálni. Ezért éltem a közgazdaságtan absztrakciós lehetőségeivel és bizonyos irányvonalak mentén modelleztem a Dél-dunántúli régió munkaerő-piaci, munkaerő kínálattal kapcsolatos, valamint pályázati támogatottsággal kapcsolatos helyzetét.

Az általam választott vizsgálódási irányvonal abba enged betekintést, hogy a munkaerő-piac kínálati oldalának minőségi javulását - és ezen keresztül a munkanélküliség csökkenését is - hozták-e az uniós emberi erőforrásokra címzett támogatások. A kutatásom hangsúlyozottan a Dél-dunántúli régió területére irányul, ahol a munkanélküliség problémája országos viszonylatban is súlyosnak tekinthető, ezért véleményem szerint, a pályázati úton szerezhető támogatásokra halmozottan rászorul. Dolgozatomban a 2004-2006-os I. Nemzeti Fejlesztési Terv, valamint a II. Nemzeti Fejlesztési Terv 2007-2008-as időszakát dolgoztam fel, két okból is. Az egyik az, hogy jelentős kérdésnek látszik, hogy a humánerőforrások minőségi fejlesztését célul kitűző programok milyen hatást fejtettek ki a kezdetekben is valamint, hogy ennek az első két és fél évnek a tapasztalatai hogyan tükröződnek a következő tervezési időszak első két évében. A másik ok pedig az, hogy a 2008. év végén bekövetkező gazdasági válság miatt, az ezt követő időszakban, az összehasonlítás céljából felhasználandó munkanélküliségi adatok torz, esetlegesen hamis következtetésekhez vezethetnek. A dolgozatomban a

következő hipotézisekre kerestem megerősítést:

- I. Magyarországon és ezen belül a Dél-dunántúli régióban is, a legnagyobb gazdaságpolitikai és foglalkoztatási probléma nem merül ki a magas munkanélküliségben, hanem a magas inaktivitás is jelen van.
- II. A Dél-dunántúli régióban a foglalkoztatási színvonal növekedése nem mutatható ki az I. Nemzeti Fejlesztési Terv 2004-2006-os, valamint a II. Nemzeti Fejlesztési Terv 2007-2008-as időszakában a humán erőforrás fejlesztésre szánt támogatások hatására, sokkal inkább azok az ex-ante várakozások érvényesülnek, melyek szerint a csatlakozás után a munkanélküliség növekedése a jellemző.
- III. A régióban elnyert célzottan humán erőforrást fejleszteni hivatott pályázati támogatásokban nem fektetnek kellően nagy hangsúlyt a pályázók környezetében, megyéjében lévő munkanélküliség mértékére.
- IV. A dél-dunántúli leghátrányosabb helyzetű, legnagyobb munkanélküliséggel küzdő kistérségek felzárkózása a vizsgált időszakban és pályázati források esetében elmarad a várttól.
- V. A vizsgált időszakban és területen azonosíthatók olyan területek, ahol alig, vagy gyakorlatilag nem is történtek foglalkoztathatóságot elősegítő illetve azzal kapcsolatos fejlesztések.

Az első hipotézisem kivételével mindegyik regionális vonatkozású, így az erre vonatkozó vizsgálataim eredményeit megyei, kistérségi és települési elemzésekkel tudtam nyomatékosítani.

2. Anyag és módszer

A dolgozatom készítése során követett módszer kiindulópontjaként a rendelkezésre álló szakirodalom feldolgozása szolgált. Ennek segítségével megközelítő képet szintetizálhattam a foglalkoztatási viszonyok változásáról a dolgozatom szempontjából is igen jelentős társadalmi / gazdasági változások folyamányaként; az egyik ilyen átalakulás az 1989 – 1990-ben lezajlott rendszerváltozás, a másik pedig hazánk 2004-es csatlakozása az Európai Unióhoz. A meglévő ismeretanyag feldolgozása során különös figyelmet szenteltem a munkaerőpiac kínálati oldalán élő szereplőket érintő politikai és gazdasági fejlesztési törekvések feltárására és értékelésére, ami az első hipotézisemen alátámasztásán kívül, alapul szolgált a rendelkezésre álló adatsorok közötti szelektálásra.

Adatforrásként szekunder adatokat használtam fel, többek között, az NFÜ nyertes pályázatának adatbázisait (HEFOP, ROP, TÁMOP) és a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat településsoros adatait, amelyeket a 240/2006. (XI.30.) Kormányrendelet előírásaiban meghatározott település fejlettségi kategóriák egészítették ki. A források között olyan adatbáziselemeket és adatsorokat kerestem, amelyek a dolgozatom számára relevánsak és a Dél-dunántúli régióra vonatkoznak. Ezek közül egyesek nyers adatbázis formában is használhatónak bizonyultak, másokat kézi adatbevitellel alakítottam át elemezhető formára, amely hozzávetőlegesen harmincezer adatot jelentett.

A kiválogatott adatokat Microsoft Windows környezetben a Microsoft Excel 2013 táblázatkezelő, valamint az IBM SPSS Statistics 19 segítségével dolgoztam fel. Az Excel funkcióit vettem igénybe az adatok tisztítására, az alapvető elemzésekre és a dolgozatomban található diagramok elkészítésére is. Az SPSS programját a leíró statisztikai, kétváltozós lineáris regresszió és klaszter elemzésekhez használtam.

3. Eredmények

Országos viszonylatban, a vizsgált 2004-2008-as időszak értékelését számszerűen alátámasztó TÁRKI kutatások, az ex-ante szakirodalmak, valamint a munkanélküliségi adatok alapján alapvetően azt állapítottam meg, hogy a különböző térségekben, de leginkább az országos összesítésben a foglalkoztatás színvonalának emelkedéséről nem lehet beszélni. A munkanélküliségi ráta és az inaktivitás az előzetes várakozásoknak megfelelően – versenyképességünk hiányosságai és a strukturális alkalmazkodás követelményei következtében - növekedésnek indultak az uniós csatlakozás után, annak ellenére, hogy megnyíltak az uniós pályázati források. Azt is számszerűsítették, hogy foglalkoztatottságot érintő bővülés egyedül a Közép-magyarországi régióban volt jelentősebb. Ezek az eredmények egyértelműen alátámasztották, azt, hogy a Dél-dunántúli régióban is ugyanezek a tendenciák lesznek megfigyelhetők, súlyosbítva a térség infrastrukturális és gazdaságszerkezeti hátrányaival. Az 1. táblázatban jól látható, hogy például a régiós átlagban 2004-ben 19,1 százalékos ráta és 49800 regisztrált álláskereső mellett 2005-ben csökkenni látszik a ráta, ugyanakkor a számszerű adatok azt mutatják, hogy ez 54000 regisztrált álláskeresőt jelent, ami arra utal, hogy az inaktivitás is növekedésnek indult.

Ezek az adatok igen jól alátámasztják, a szakirodalom által már részben feltárt problémát, melyet én az első hipotézisemben fogalmaztam meg, nevezetesen, hogy az inaktivitás nagyobb gond, mely mögöttes és még feltáráásra váró problémákra utal.

1. táblázat: A nyilvántartott álláskeresők és a munkanélküliségi ráta alakulása a Dél-Dunántúlon

Terület		2004	2005	2006	2007	2008
Dél-Dunántúl	1000 fő	49,8	54	53,7	56,6	57,9
	<i>ráta %</i>	<i>19,1</i>	<i>13,4</i>	<i>13</i>	<i>13,6</i>	<i>14,3</i>
Baranya	1000 fő	19,1	21	21,1	22,1	22,6
	<i>ráta %</i>	<i>11,6</i>	<i>13,4</i>	<i>13,3</i>	<i>12,9</i>	<i>13,6</i>
Somogy	1000 fő	18,7	20,3	20,7	22,3	22,7
	<i>ráta %</i>	13,4	14,5	14,6	16,2	16,9
Tolna	1000 fő	11,9	12,7	11,9	12,3	12,6
	<i>ráta %</i>	<i>11,6</i>	<i>11,8</i>	<i>10,5</i>	<i>11,5</i>	<i>12,1</i>

Forrás: Saját szerkesztés NFSZ, 2011 statisztikák alapján

Az említett TÁRKI (2010) értékelés rámutatott arra is, hogy a foglalkoztatásra gyakorolt hatását tekintve a dolgozatom fókuszában álló HEFOP és ROP programok közül az előbbi hatékonyabbnak bizonyult, míg az utóbbi esetében, gyakorlatilag nem tártak fel érdemi bővülést. Mint az várható volt a HEFOP esetében, kvalitatív eredményeket ért el, azaz a foglalkoztathatóságot növelte, ami közvetetten hatott a foglalkoztatottság színvonalára. Az általam végzett kutatások a HEFOP esetében azt mutatják, hogy a Dél-Dunántúl már a nyertes pályázatok számában és összegében is alulreprezentált (2. táblázat), tehát már ebből látható volt, hogy ebben a régióban még közvetetten sem fog hatni a foglalkoztatottsági színvonalra.

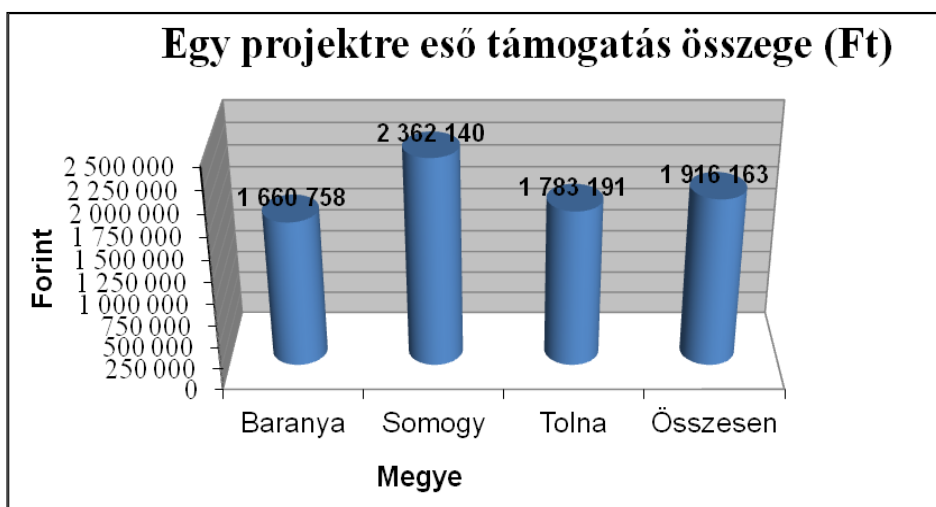
2. táblázat: HEFOP projektek száma és kifizetések 2004-2006, Mrd Ft

Terület	Projektek száma, db	Kifizetett pályázati támogatás, Mrd Ft
Országos	1466	185,5
Dél-Dunántúl	348	7,8

Forrás: Saját szerkesztés, 2014

A támogatások elaprózottsága a ROP projektek esetében is érzékelhető, bár nem annyira, mint a HEFOP programoknál. Országos szinten 148 foglalkoztatási és képzési programot támogattak 8,52 milliárd forinttal, és ebből a Dél-Dunántúlnak 21 jutott 1,18 milliárd forintnyi támogatással, s ez hozzávetőlegesen 56 millió forint átlagosan elnyert összeget jelent. Ami véleményem szerint, de a DDRFÜ Nonprofit Kft. (2010) értékelése szerint sem volt képes nagyobb átlagos támogatottság mellett érdemben változtatni a régió kedvezőtlen foglalkoztatási helyzetén.

A 2004-2006-os időszakból egy másik, jobbra minőségi fejlesztési lehetőségekkel operáló programot is megvizsgáltam. A LEADER volt az összes program közül az első vizsgálatom tárgya, hiszen a régió vidékies, elaprózott településszerkezetével és alulfejlett infrastruktúrájával e program megvalósításának mintapéldája lehetett volna, tekintettel arra, hogy a legfőbb céljai között szerepelt a vidéki népesség megtartása, a vidék élhetőségének megőrzése. Azonban amikor megvizsgáltam a nyertes projektek számát, összegét, valamint a támogatott célokat kiderült, hogy a LEADER program hatékonysága több szempontból is megkérdőjelezhető. Egyrészt a pályázati összegek elaprózottsága (1. ábra) nagyon nagy. Még a legnagyobb somogyi 2,3 millió forintos átlagos összeg sem elegendő gyakorlatilag semmire sem, főleg nem a vidéki élet fellendítésére.

1. ábra – Egy projektre jutó támogatás összege (Ft)

Forrás: *saját számítás, 2008*

További negatívumként derült fény arra, hogy igazából nem volt foglalkoztatást elősegítő projekt meghirdetve, legjobb esetben beruházási pályázatok lehettek fel. Ezek ugyan hatással lehettek a foglalkoztatásra, de azok elaprózottsága az kialakult tendenciához hasonló. A probléma érzékeltetésére kiszámoltam az 1000 főre jutó átlagos LEADER támogatást és ez például Baranyában hozzávetőlegesen 293000 forintnyi támogatás. A program további nagy problémája a lassúsága is, mert a következő tervezési időszakban fizették ki a támogatások nagy részét. Ez előrevetíti a 2007-től működő LEADER+ problematikáját is, mert annak ellenére, hogy a korábbi programhoz viszonyítva tízszer akkora összegre lehetett volna pályázni, a pénzüsszegek lehívására képtelenek voltak a pályázók, mert 2008 végén még azt sem döntötték el, hogy mely akciócsoportokat támogatják.

A 2007-2008-as időszakban a foglalkoztathatóságot elősegítő programokat – véleményem szerint helyesen – egy operatív programba tömörítették. Ez lett a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP), melynek elsőszámú pozitívuma az volt, hogy leválasztották az infrastrukturális fejlesztésekre szánt

támogatásokat belőle, s ezek átkerültek a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Programba (TIOP). Tehát a letisztultabb célokkal lehetett meghirdetni a pályázatokat. Ez a különválasztás azt is jelentette, hogy a TIOP támogatások nagy részét csak nyertes TÁMOP esetén lehetett megpályázni. Ez egyik oldalról pozitívum, mert valószínűsíthetően ott valósulnak meg infrastrukturális fejlesztések, ahol már jól működő projektet futtatnak, azaz a projekt gazdája feltehetően megbízható, az irányító hatóság ismeri és biztosabb lehet abban, hogy a pályázónak megvan a lehetősége a működés fenntartására is. Ugyanakkor azok, akik nem akarnak pályázni TÁMOP-ra, mert már van jól működő projektjük (pl. egy korábbi HEFOP programból) de szükségük lenne infrastrukturális fejlesztésre, azok nem fognak tudni ilyen típusú fejlesztésre pályázni. Ez bizonyos esetekben „bebetonozhatja” vagy idővel ellehetetlenítené a működést is. Erre lehet egy jó példa egy olyan szervezet, amely oktatási tevékenységét, nem fogja tudni például e-learning irányban fejleszteni, mert a pillanatnyi működésük során nem tudják kitermelni belőle az e-learning fejlesztéshez szükséges számítástechnikai infrastruktúra árát, pályázni viszont nem jogosultak a fentiek miatt. A TÁMOP régiós szereplése a vizsgált 2007-2008-as kezdeti időszakban, nagyon hasonlít az előző tervezési időszak programjaihoz. A 74 nyertes projektből 73 valósult meg. Ez azonban sajnos egyben azt is jelentette, hogy az egyetlen megvalósulatlan nyertes pályázat miatt éppen 2,8 milliárd forintos támogatástól esett el a régió, cserében a 73 projektre 2,1 milliárdot kapott, azaz az átlagos támogatási összeg 29 millió forint, ami még a ROP projekteknél is alacsonyabb. Összességében az első két évben tehát nagyon kevés támogatást sikerült ebből a forrásból is a régióban lehívni.

A fenti vizsgálataim alapvetően igazolják az első hipotézisemet, mely szerint komoly gondjaink vannak úgy országos, mint régiós viszonylatban az inaktivitással, az e mögött meghúzódó felderítetlen okokkal, melyek között feltehetően - a probléma gazdasági, szociális, társadalmi komplexitása mellett -

nagy szerepe van az emberi erőforrások kvalitatív fejlesztésének. Az is kiderül, hogy a második hipotézisem is igaz és a humánerőforrást fejlesztő támogatások nem fejtettek ki gyakorlatilag semmilyen, vagy elenyésző mértékű hatást a foglalkoztathatóságra és ezen keresztül a foglalkoztatási színvonalra a régióban. A vizsgált időszakban ugyanis egyértelműen alacsony volt a pályázati támogatottság és ezt tetézte az ilyen programokra elnyert támogatások elaprózottsága, melyek mellett nem is lehet elképzelni ilyen jellegű fejlődést.

Az ex-post országos értékelésekből kiderült az is, hogy adott vállalat székhelyére jellemző foglalkoztatási ráta színvonalának alacsony volta enyhén emelte az elnyert támogatások összegét. (TÁRKI, 2010)

E vizsgálat az én dolgozatom egyik sarokpontja is a Dél-Dunántúl vonatkozásában. A harmadik hipotézisemben ugyanis arra mutattam rá, hogy a régióban elnyert célzottan humánerőforrást fejleszteni hivatott pályázati támogatásokban nem fektetnek kellően nagy hangsúlyt a pályázók környezetében, megyéjében lévő munkanélküliség mértékére. Annak érdekében, hogy ezt kimutathassam a régióra is, összefüggés-vizsgálatot végeztem a vizsgált időszak településszintű munkanélkülisége (NFSZ adatbázis) és az elnyert pályázati támogatások alapján (és a korábban is vizsgált HEFOP, ROP, TÁMOP), és a régió három megyéjére lineáris regressziós modellt állítottam fel. E modellben a munkanélküliség a független változó és a támogatási összegek a függő változók. Minekután a modell a szükséges matematikai-statisztikai teszteléseken szignifikánsnak bizonyult, lefuttattam a regressziót. Az első és legfontosabb megfigyelés a modell eredményei között az, hogy milyen erős az összefüggés a munkanélküliség és a támogatások között. A kérdés alapvető fontosságú, hiszen a vizsgált két változó együttmozgásának ereje rávilágít a foglalkoztatási célú támogatások témájában érintett politikai, gazdasági és társadalmi döntéshozók gondolkodásmódjára nem különítve el egymástól a pályázó és az odaítélő szereplőket. Erős összefüggés esetén alaposan feltételezhető, hogy a

foglalkoztatás-fejlesztésre szánt támogatások kérelmezésekor illetve odaítélésekor a munkanélküliségi helyzet javításának célja lebegett a döntéshozók szeme előtt. Ez az az eset lenne, amit a TÁRKI is feltárt, hogy országos viszonylatban is csekély mértékben, de kimutatható az, hogy a munkanélküliség hatással van a támogatottságra. Míg gyenge összefüggés esetén valószínűsíthetően egyéb (a modell értelmezési tartományán kívül eső) faktorok játszottak nagyobb szerepet.

A 3. táblázat „R Square”, azaz a determináció értéke fedi fel a modellben a változók összefüggésének erejét, ami például Baranya esetében 42,3 százalék. Ezen érték szerint az odaítélt foglalkoztatási célú támogatások összege, alig több mint 42 százalékos összefüggésben volt a munkanélküliség mintázatával a vizsgált időszakban, Baranya megyében. Véleményem szerint ez az összefüggés mind szakmai, mind statisztikai szempontból elég alacsonynak értékelhető.

3. táblázat: Az összefüggés-vizsgálat eredménye

	Baranya megye	Somogy megye	Tolna megye
Modell szignifikanciája	5% alatt	5% alatt	5% alatt
Paraméterek szignifikanciája	5% alatt	5% alatt	5% alatt
R Square (determináció) értéke	0.423	0,273	0,142
Regresszió eredménye	$\hat{y} = -9,440 + 0,197x$	$\hat{y} = -11,61 + 0,197x$	$\hat{y} = -5,143 + 0,092x$

Forrás: *Saját számítás.*

A modell regressziós eredményeinek kiértékelésekor a b paraméter (a regressziós egyenlet x-et megelőző adata) játszik központi szerepet. A baranyai értéket véve alapul a modell többféle értelmezésre ad lehetőséget:

- a. a munkanélküliség 1 fővel történő változása Baranya megyében 197 ezer forinttal változtatja meg a pályázott és megítélt foglalkoztatást elősegítő támogatás összegét,

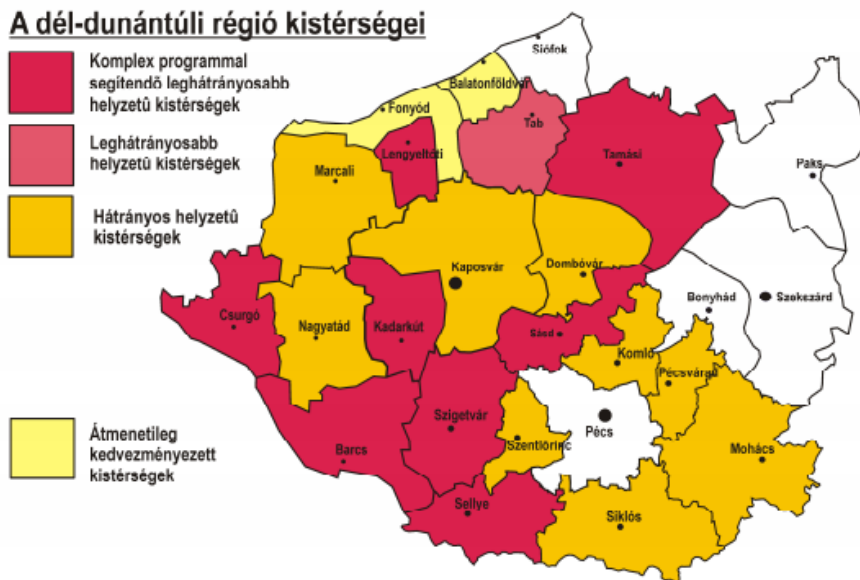
- b. amennyiben a döntéshozók 1 fővel szándékoznak csökkenteni a munkanélküliek számát, úgy 197 ezer forinttal magasabb összegű pályázati támogatásra van szükségük,
- c. egy fővel nagyobb munkanélküliség esetén 197 ezer forinttal több pályázati támogatásra számíthatnak Baranyában.

Bármelyik megfogalmazást alkalmazzuk is, a b paraméter a pályázati támogatás foglalkoztatottságra gyakorolt hatékonyságát jelzi, ami jelen esetben igen alacsony. Ezt mindenképpen érdemes figyelembe venni, ugyanakkor az absztrakció miatt a modell csak jelzésértékű lehet, mélyreható és számszerűsített következtetéseket nem lehet belőle levonni. Éppen ezért le kell szögezni, hogy a modell csak közvetett információt ad arról, hogy a megyék közti hatékonyságbeli különbségek a projektek felhasználásának módjával vagy a munkaerő-piaci helyzet megváltoztatásának objektív nehézségeivel állnak összefüggésben. Azonban mégis úgy vélem, hogy az R négyzet és a b paraméter együttes értelmezése e tekintetben árulkodó. Baranya megyében (a régió viszonylatában) közepes összefüggés áll fenn a nyertes pályázatok és a foglalkoztatottság színvonala között, a hatékonyság mégis a legalacsonyabb a megyék között. Ennek alapján az a vélemény alakult ki bennem, hogy a megyék között Baranyában a legellenállóbb a munkanélküliség. Somogy megyében sokkal alacsonyabb az összefüggés a foglalkoztatottság és az elnyert pályázati támogatás között (ami önmagában kérdéses döntéshozatalra utal), és a pályázati pénzek foglalkoztathatóságra gyakorolt hatása is kevésbé hatékony. A két faktor együtt ugyanakkor jelentheti azt, hogy vannak tartalékok a döntéshozatal minőségében, így ha a pályázatokra való jelentkezést szorosabban, konkrétan, vagy éppen az aktuális mutatókhoz kötnék a foglalkoztatottsági adatok esetében, a hatékonyság javulhatna. Tolna megye tűnik a legkedvezőbb helyzetben lévőnek a Dél-dunántúli régió megyéi között, hiszen azzal együtt itt látszik a legnagyobbak a pályázati összegeknek a foglalkoztatás fejlesztésére gyakorolt

hatása, hogy nagyon alacsony összefüggés van a pályázatok és a munkanélküliségi adatok között.

Összefoglalóan tehát arra a konklúzióra jutottam, hogy az országosan végzett ex-post értékelésben lehet, hogy kimutatható enyhe támogatásnövekedés, ott ahol magasabb a munkanélküliség, de a Dél-dunántúli régióban a fentiek alapján ez nem mondható el, tehát a harmadik hipotézisem is igaznak bizonyult.

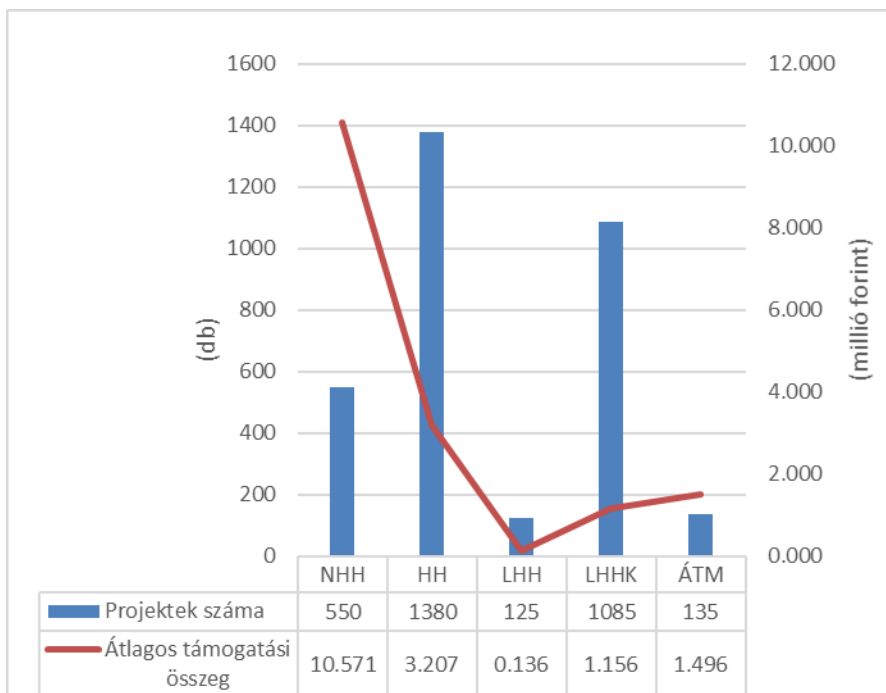
Az országos TÁRKI kutatásokban az is felszínre került, hogy a leghátrányosabb (LHH) kistérségekben volt a legkisebb foglalkoztatottsági hatása az operatív programoknak. Az empirikus tapasztalataim azt mutatták, hogy a Dél-Dunántúlon ennél súlyosabb lehet a helyzet, különösen mivel a régió igen jelentős területét (1. térkép) a Komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű (LHHK) és a Leghátrányosabb helyzetű (LHH) kistérségek teszik ki.

1. térkép – Kistérségek hátrányos helyzetük alapján besorolva

Forrás: *Mátyás, 2008*

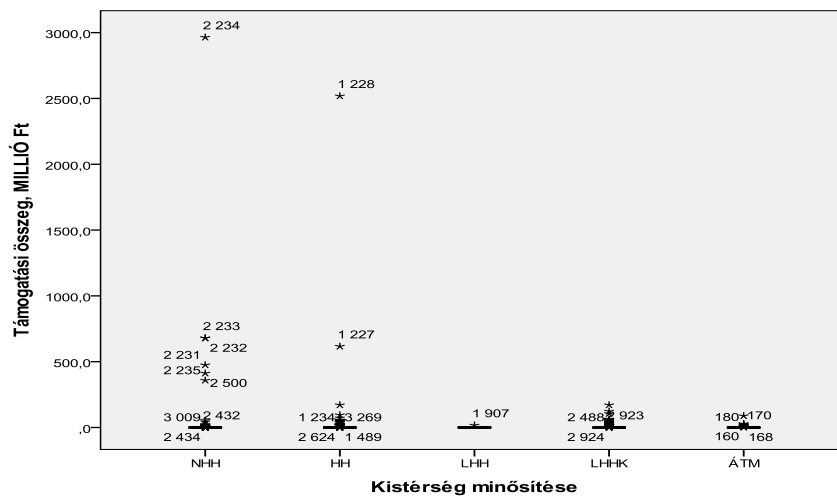
A 311/2007 (XI.17.) Kormányrendelet minősítéseit alapul véve, leíró statisztikákat alkalmaztam ahhoz, hogy a pályázatokból származó támogatások területi eloszlását megállapítsam. Az eredményekből (2. ábra) első pillantásra is könnyen megállapítható, hogy az elnyert projektek száma a HH (hátrányos helyzetű) és az LHHK (komplex programmal segített hátrányosabb helyzetű) kistérségekben a legnagyobb. Ez a tendencia önmagában kielégítőnek tűnik, hiszen a valóban kedvezőtlen helyzetben lévő kistérségek a támogatási rendszer erős kedvezményezettjeinek tűnnek – bár érdemes felfigyelni rá, hogy az LHH besorolású egységek nyertek el szám szerint a legkevesebb támogatási projektet, míg a nem hátrányos helyzetű (NHH) kistérségek ennél több mint négyszer több projektet futtattak.

2. ábra - Elnyert projektek száma és átlagos értéke a régióban

Forrás: Saját számítás

Ugyanakkor az elemzés kiterjesztése az átlagosan elnyert támogatási összegekre alaposan módosítja a képet. Az NHH térségek minden kétséget kizáróan magasan a legnagyobb támogatásvonzó képességgel bírnak, hiszen az ilyen kistérségekben futtatott projektek egyenként átlagosan több mint 10 millió forint értékűek voltak a régióban. Ezzel párhuzamosan a munkanélküliségtől leginkább sújtott LHHK kategóriájú kistérségekben a projektek nagy száma ellenére a támogatási összeg átlagosan csak tized akkora. Még rosszabb a helyzet az LHH osztályhoz tartozó kistérségekben, hiszen itt az amúgy is ritka projektek átlagos értéke nem éri el a 140 ezer forintot sem, amely összeg gyakorlatilag semmire sem alkalmas.

3. ábra - Kiugróérték vizsgálat kistérségi fejlettségi kategóriánként

Forrás: Saját számítás

A 3. ábrából az is megállapítható, hogy a leghátrányosabb helyzetű kistérségekben közel azonos értékben nyertek pályázatokat, míg ezzel szemben az NHH és HH minősítésű térségekben elég nagy a szórás. Az is látványosan megmutatkozik, hogy a több tekintetben is súlyos problémákkal küszködő kistérségekben a pályázati összeg egyetlen esetben sem érte el az 500 millió forintot, sőt, gyakorlatilag még a százmilliót sem.

Az operatív programokban való teljesítések esetén a régió összesített támogatásvonzó képessége átlagosnak, vagy kevéssel az átlag alattinak minősíthető, a kistérségi vizsgálataim tükrében azonban ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy a támogatások valóban oda jutottak el, ahol megoldandó probléma a munkanélküliség és a gazdaság felzárkóztatása. Az eredmények azt mutatják, hogy nem felzárkózás történik, hanem olyan kistérségek vonzzák a támogatásokat, ahol a gazdaság eleve működőképes, a munkanélküliség még pedig kezelhető méretű, tehát a negyedik hipotézisem is helytállónak bizonyult.

A probléma oka azonban csak egyfelől keresendő a pályázati rendszerben. Azt már előzőleg bizonyítottam, hogy nincs megfelelően szabályozva az, hogy a munkanélküliség milyen mértékben legyen mérvadó szempont egy támogatás odaítélésénél. De természetesen ezen kívül több olyan ok is van, amely a támogatások áramlását befolyásolhatja. Az egyre kisebb területegységeket (jelen esetben a kistérségeket) vizsgálva felfigyeltem ugyanis arra is, hogy a perifériákon elhelyezkedők tendenciózusan rosszabb helyzetben vannak, tehát az infrastruktúra fejletlensége is befolyásoló tényező kellett legyen. Az infrastruktúra fejletlensége pedig megszabja a pályázóképes szervezetek számát, azaz nem csak a pályázati rendszer a hibás, hanem a legtöbb esetben hiányzanak azok a szervezetek, amelyek pályázni tudnának. Ezt pedig a pályázati rendszer egyedül képtelen kezelni, sokkal inkább összehangolt gazdaságpolitikai és foglalkoztatáspolitikai lépésekkel lehetne orvosolni.

Utolsó hipotézisem szerint azt akartam bizonyítani, hogy a vizsgált időszak alatt, a régió bizonyos területein egyáltalán nem történtek a foglalkoztatással, az emberi erőforrással kapcsolatos fejlesztések. Az eddigi eredmények alapvetően mind abba az irányba mutatnak, hogy minél kisebb területi egységet vizsgálunk, annál szembetűnőbbek az aránytalanságok, tehát azt sejtjük, hogy ez települések vizsgálata esetén sem lesz másként. A hipotézisemet alátámasztandó elvégeztem a vizsgált időszakra, a régió összes települését figyelembe vevő klaszterelemzést,

melybe változóként a regisztrált munkanélküliek számát, a támogatási összegeket, valamint a munkakorú népességet vettem bele. Az analízis három klasztert eredményezett (4. táblázat).

4. táblázat: A klasztermodell csoportjainak adatai

	Final Cluster Centers		
	Cluster		
	1	2	3
Regisztrált munkanélküli, fő	2,992	72	4,099
Támogatási összeg, MFt	679.8	1	1031
Munkakorú népesség	44310.2	515.41	100499.6

Forrás: *Saját számítás*

A kialakult 1,2, és 3 jelzésű csoportok a 4. táblázatban látható eredmények alapján a következőképpen jellemezhetők (mely tulajdonságaik alapján nevüket is kapták):

1. Fejlődő zóna: az első csoportba tartoznak azok a területek ahol átlagosan 6,75 százalékos munkanélküliség mellett átlagosan 680 millió forint foglalkoztathatóságot fejleszteni hivatott támogatást kaptak, illetve átlagosan 44 000 fő a munkakorú népesség. Ez egy fő munkakorú népességre vetítve átlagosan 15 ezer forint, egy fő munkanélkülire vetítve átlagosan 227 ezer forint támogatás jut.

2. Fejlesztési null-zóna: a második csoportba azok a területek tartoznak, ahol a munkakorú népesség mindössze átlagosan 515 fő, a pályázati támogatottság átlagosan 1 millió forintot tesz ki és a munkakorú népességből átlagosan 13% munkanélküli. Ez azt jelenti, hogy itt egy főre 2 ezer, és egy munkanélkülire pedig mindössze 14 ezer forint jut.

3. Fejlett zóna: A harmadik csoportba azok a települések tartoznak, ahol a munkakorú népesség átlagosan meghaladja a százezer főt, a munkanélküliség átlagosan 4% körül mozog, s a pályázati támogatottság pedig az 1 milliárd forintot meghaladja. Ebben az esetben egy főre 10 ezer és egy munkanélkültre pedig 251 ezer forint támogatás jut.

A kialakult három klaszter adatai jól rávilágítanak a nagy különbségekre, láthatóvá válik (2. térkép) hogy létezik régió belül olyan terület, ahol az egy munkanélkültre jutó pályázati támogatás a 250 ezer forintot is meghaladhatja, illetve az is egyértelművé válik, hogy a 100ezer fölötti munkakorú népesség kizárólag Pécs esetében állhat fenn. Ez az egy település jelenti tehát gyakorlatilag a régió fejlett zónáját.

2. térkép – A Dél-Dunántúl kistérség-klaszterei

Forrás: Saját szerkesztés

A fejlődő zónába, - kizárólag, azért mert átlagos népességgel számol a modell – Somogyból csak Kaposvár tartozik, Tolnából Szekszárd, Baranyából pedig Komló. Ez azt is jelenti, hogy a kisebb városok is, - annak ellenére, hogy kettő ebből megyeszékhely - a támogatottság és a munkanélküliség szempontjából - Pécshez viszonyítva - már a perifériába tartoznak.

Az igazi periférián mégis azok a területek vannak, amelyek a fejlesztési null-zóna csoportba kerültek, ahol a mindösszesen átlagosan 1 millió forintos támogatások elnyerésével még esély sincs arra, hogy kilábaljanak a magas munkanélküliség csapdájából. Az utolsó hipotézisem bizonyult igaznak ezzel, ugyanis a régió településeinek 99%-ában tehát nem történt valódi, foglalkoztatást elősegítő fejlesztés a vizsgált 4 évben.

Mindezek alapján a **Fejlesztési null-zóna fogalma** is definiálható: **az a térség, amelynél legalább 5 év átlagában a pályázaton elnyert átlagos támogatások összege 0 forint felé konvergál, és ezzel egy időben országos átlagot meghaladó munkanélküliség sújtja.**

4. Következtetések, javaslatok

A dolgozatomban végzett kutatások és vizsgálatok arra mutatnak, hogy a Dél-dunántúli régióban, a pályázati formában elnyerhető támogatások éppen oda nem jutnak el, ahol a legnagyobb szükség lenne rá. Első olvasatban az I. Nemzeti Fejlesztési Terv adataiból és tapasztalataiból arra lehet következtetni, hogy a foglalkoztathatóságot elősegíteni kívánó támogatásokat célszerű racionalizálni és összevonni. Azonban hiába valósították ezt meg a II. Nemzeti Fejlesztési Tervben – a TÁMOP-ban koncentrálva ezeket a forrásokat – a kezdeti tapasztalatok azt mutatják, hogy az első két évben nem sikerült jól lehívni a támogatásokat. Elsődlegesen javaslom tehát, az hogy a foglalkoztatottság növekedését bármilyen, akár közvetett módon is - mint amilyenek a munkaerő kvalitatív fejlesztésére szánt támogatások is - elősegíteni hivatott támogatások feltételeinek felülvizsgálatát. Ehhez további kutatásokra van szükség arra vonatkozóan, hogy mi húzódik meg az inaktivitási probléma mögött és meg kell állapítani azt, hogy milyen mértékű támogatásra van szükség ahhoz, hogy az emberi erőforrások megfeleljenek a munkaerőpiaci kihívásoknak. Gazdaságpolitikai kérdés elsősorban, hogy miért nem akarnak/tudnak pályázni éppen azok a szervezetek, amelyek magas munkanélküliséggel küszködő településen működnek, de foglalkoztatáspolitikai és társadalmi vonatkozásai vannak. Megítélésem szerint a pályázati rendszer is tudhat tenni ennek változtatása érdekében azzal, hogy a dolgozatomban megfigyeltnél sokkal szorosabban kapcsolja a támogatások odaítélését a pályázó székhelyének munkanélküliségi, inaktivitási állapotához. Mindenképpen felül kellene vizsgálni a pályázati jogosultságot is, tekintve, hogy a vizsgált időszakban, - és a jelenlegiben sem jobb a helyzet - a régió periferiáin (ami a klaszterelemzés alapján, majdnem az egész területére jellemző) igazából nincsenek pályázat-képes szervezetek, és jellemzően nem települnek új vállalkozások sem az infrastruktúráisan periférikus és gazdaságilag elmaradott területekre.

Majdnem minden elemzésem során bebizonyosodott, hogy a regionálisan számolt mutatók – legyen az KSH, NFSZ, vagy saját számítású - kevéssé tükrözik a valódi munkanélküliségi problémákat, illetve a támogatottság fokát. Ebből kifolyólag a valódi fejlettség leírásakor nem lehet megelégedni a regionális adatokkal, legalább kistérségi (ma már járási) részletezéssel kell azokat figyelembe venni. Ezt a szabályt a pályázati elemzésekben is alkalmazni szükséges.

Ahhoz, hogy megfeleljünk az Európa 2020 terveknek, a LEADER programot sokkal gördülékenyebbé kell tenni. Az első időszak alapján ez egy rendkívül lassú és bürokratikus rendszer, amelynek a hatékonyságát alig-alig lehet mérni. Tehát - amiért a dolgozatomba is bekerült - az alapvetően a vidéki népesség megtartására kitalált program eredményessége foglalkoztathatóság szempontjából, legalábbis a régióban, igazából nem ismert. Az uniós csatlakozásunk utáni második LEADER program a vizsgált időszak végén még gyakorlatilag nem jutott el arra a szintre, hogy a pályázatokat kiírják, mindössze a nyertes akciócsoportok születtek meg.

A foglalkoztatási paktumokat a már meglévő „jó gyakorlatok” alapján be kell iktatni a foglalkoztatáspolitikai folyamatokba, nem elég csak támogatni őket. Működésük bizonyítottan jó hatással volt az EU-15-ök tagországainak foglalkoztatási színvonalára és a helyi problémákat is sokkal jobban kezelik. A hazai paktumok hatékonyságának javításához, jogszabályban kellene a működésükről rendelkezni.

A dolgozatomban megfogalmazott hipotéziseim sajnálatosan negatív képet festenek a Dél-dunántúli régió helyzetéről. Ahhoz, hogy folyamatosan követni lehessen a térség foglalkoztatási állapotát, fejlődési szintjét a kutatásokat mindenképpen folytatni szükséges. A következő tanulmányomban, mintegy ennek a kutatásnak a folytatásaként a 2008-ban bekövetkezett gazdasági válság hatásait is ki kell szűrni, ehhez pedig új módszerek kidolgozására is szükség lehet.

5. Új kutatási eredmények

1. Magyarországon az aktivitási ráta növelése a gazdasági fejlődés egyik kulcskérdése. Csak ez adhat tartós megoldást a foglalkoztatási színvonal-, a morál megváltoztatására, illetve a lakosság jövedelmének növelésére és a közteherviselés arányosabb elosztására is. Dolgozatomban feltártam azt a tényt, hogy az uniós csatlakozásunk óta számos intézkedés született erre a célra, de azok a vizsgált időszak végéig nem bizonyultak elég hatásosnak.
2. A Dél-dunántúli régió településeinek a fejlettségi szintjét is bevéve a vizsgálatokba egyértelműen bizonyítottam, hogy megközelítőleg sem sikerült elérni az elmaradt települések felzárkóztatását, sőt az eleve fejletlenebb területek egyre nagyobb mértékben leszakadnak az országos átlaghoz képest.
3. Az összefüggés-vizsgálat modell segítségével kimutattam, hogy a Dél-dunántúli régióban a foglalkoztathatóság fejlesztését célzó pályázati támogatások elnyerése a megyék munkanélküliségi helyzetével nincs megfelelő arányban. A munkanélküliség és a pályázaton elnyert támogatások összefüggése igen alacsony szinten mozog a vizsgált Dél-dunántúli megyékben; a legerősebb együttmozgást mutató Baranyában sem haladja meg a 42,3 százalékot, de különösen kedvezőtlennek ítélni lehet a helyzet Somogy és Tolna megyében. És mindemellett a beáramló támogatások felhasználásának hatékonysága is kedvezőtlen.
4. Vizsgálataim kézzelfoghatóan bizonyítják, hogy a pályázati támogatások a régió NHH, azaz a nem hátrányos helyzetű kistérségeibe áramlanak. Tehát az elmaradott kistérségek fejlesztése ebben a pályázati rendszerben és gazdasági-infrastrukturális helyzetben megoldatlan feladat.
5. A támogatások területi eloszlásának egy klaszterelemzés segítségével végzett elemzése és kategorizálása alapján 3 típusba soroltam a településeket. Megállapítottam, hogy a régió településeinek 99%-a fejlesztési null-zónába

tartozik, s pályázati támogatottságuk a nullához konvergál. Ezzel szemben a további két kategóriába tartozó mindössze 4 település több százmillió forintnyi támogatást tudhat a magáénak, miközben eleve kisebb foglalkoztatási problémákkal küszködik. A klaszterelemzés alapján definiáltam a **Fejlesztési null-zóna fogalmát: az a térség, amelynél legalább 5 év átlagában a pályázaton elnyert átlagos támogatások összege 0 forint felé konvergál, és ezzel egy időben országos átlagot meghaladó munkanélküliség sújtja.**

6. Irodalomjegyzék

1. 240/2006. (XI.30) Kormányrendelet a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések jegyzékéről
2. 311/2007. (XI. 17.) Kormányrendelet a kedvezményezett térségek besorolásáról
3. DDRFÜ Nonprofit Kft (2010): Záró jelentés a DDOP félidei értékelés I. üteméhez. URL: http://www.deldunantul.com/public/upload/tervezes/regio/Del_Dunantuli_Operativ_Program_DDOP_felidei_ertekelese/DDOP_midterm_zaro_jelentes_vegleges_110324.pdf, letöltve: 2014. 08. 10.
4. Európai Bizottság (2014): Új készségek és munkahelyek menetrendje. URL: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=958&langId=hu>, letöltve: 2014. 10. 21.
5. Központi Statisztikai Hivatal (1) (2014): Foglalkoztatottság, 2014 május – június. URL: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/fog/fog21407.pdf> , letöltve: 2014. 08. 28.
6. Mátyás Tibor Attila (2008): A Dél-dunántúli régió leghátrányosabb helyzetű kistérségeinek bemutatása, URL: http://www.ddrmk.hu/documents/lhh_tan_leghkt.pdf, letöltve: 2012. 08. 12.
7. Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (2011): Statisztikák. URL: http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=stat_afsz_nyilvtartasok, letöltve: 2011. 07. 14.
8. TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt., KOPINT-TÁRKI konjunktúrakutató Intézet Zrt., PPH Értékelő Kft (2010): A kohéziós politika hatása a visegrádi országok foglalkoztatási szintjére és minőségére – Értékelő jelentés. URL: <http://hetfa.hu/ujen/wp->

content/uploads/2014/01/Ertekeles_V4_Kohezio_T_KT_PPH_2010nov4.pdf,

letöltve: 2013. 08. 08.

7. Az értekezés témaköréből írt tudományos publikációk

1. Bitáné Biró Boglárka – Györke Diána: LEADER activity in the South Transdanubian Region. In: Journal Central European Agriculture, 2009 Vol 10 No 2. 123-132 p. ISSN 1332-9049 URL: <http://jcea.agr.hr/volumes.php?lang=en&search=Article%3A687>
2. Bitáné Biró Boglárka – Györke Diána: LEADER aktivitás Dél-Dunántúlon. In: Pécsi Tudományegyetem Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola: „Önkormányzatok gazdálkodása – helyi fejlesztés” Pécs. 2008. 410-415. p. ISBN 978-963-642-243-1
3. Bitáné Biró Boglárka- Koponicsné Györke Diána: A munkanélküliség és a kulturális ráfordítások kapcsolata két somogyi falu példáján. Kaposvári Egyetem 2. Nemzetközi Gazdaságtudományi Konferencia, 2009. április 2-3. 126 pp. (CD) ISBN 978-963-9821-08-8
4. Bitáné Biró Boglárka: A Dél-dunántúli régió foglalkoztatási helyzete az I. NFT tükrében. Előadás. Sellye Kistérségi Foglalkoztatási Paktum. Sellye. 2007. 09. 28
5. Bitáné Biró Boglárka: Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv foglalkoztatási célú forrásainak felhasználása a Dél-Dunántúlon. In: Acta Oeconomica Kaposvariensis. 2008. Vol 2, No1, 103-113 p. Kaposvári Egyetem. ISSN 1789-6924 URL: http://www.gtk.ke.hu/files/tiny_mce/File/kutatas/acta/2008_1/09_Bitané_B_B.pdf
6. Bitáné Biró Boglárka: Foglalkoztatási helyzet Magyarországon – A rendszerváltástól az uniós csatlakozásig. In: EDU elektronikus

szakfolyóirat. 2011. 2. szám. Pécsi Tudományegyetem. ISSN 2062-3763.
URL: http://fikszh.hu/images/stories/pdf/edu_2.pdf

7. Bitáné Biró Boglárka: Foglalkoztatási Stratégiák és Foglalkoztatási Paktumok lehetőségei. Előadás. Sellye Kistérségi Foglalkoztatási Paktum. Sellye. 2007. 04. 25.
8. Bitáné Biró Boglárka: Foglalkoztatási stratégiák és a „feketemunka”. Kaposvári Egyetem és Dél-dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség Kht.: I. Terület és Vidékfejlesztési Konferencia, Kaposvár, 2007. március 2-3. 40 p. ISBN 978-963-06-2261-5
9. Bitáné Biró Boglárka: Munkavállalás az EU-ban. Előadás. Nagyatád. Nagyatádi Városi Könyvtár. 2007. november 20.
10. Csimáné Pozsegovics Beáta - Bitáné Biró Boglárka: A nemek közötti foglalkoztatási- és bérkülönbségekről. In: Acta Oeconomica Kaposvariensis, 2008 Vol 2, No 2, 53-62 p. Kaposvári Egyetem ISSN 1789-6924 URL: http://www.gtk.ke.hu/files/tiny_mce/File/kutatas/acta/2008_2/06Csimane.pdf
11. Horváth Judit Bernadett – Bitáné Biró Boglárka: A PTE végzett hallgatói, mint munkaerőpiaci szereplők. In: Diplomás Pályakövető Rendszer tanulmánykötet 2014. pp 179-195. Pécsi Tudományegyetem. ISSN: 2064-5848. URL: <http://alumni.pte.hu/kutatasi-eredmenyek>.
12. Koponicsné Györke Diána – Bitáné Biró Boglárka: Analyzing Assessment of the Winner LEADER+ Projects in South Transdanubia. Keszthely. 50. Jubileumi Georgikon Napok. 2008. szeptember 25-26. (CD) ISBN 978-963-9639-32-4